

نخستین* تروپ های تئاتر در آذربایجان

تئاتر در شهر تبریز که از مراکز قدیمی فرهنگ بوده، از خیلی وقت پیش رونق یافته بود. بازی های ملی از قبیل «رستم باز»، «شاه سلیم»، «پادشاه- پادشاه» و دیگر بازی ها، نمونه های اولیه ی تئاتر بوده اند. بازی «رستم باز» به شکل سیرک ترتیب داده می شد. صحنه های کوچک این بازی ها جنبه های مختلف زندگی خلق را نشان می داد. در بازی های شاه سلیم و «پادشاه- پادشاه» اصول اداری پادشاهی، چاپلوسی های درباریان و استبداد و دورویی شان فاش می شد.

*- مقاله ی از هفتگی «ادبیات و اینجه صنعت» ترجمه شده و نویسنده ی مقاله جعفرآگری است. در مورد تاریخچه تئاتر آذربایجان محمد علی رشدی، یکی از خادمان تئاتر، در شماره ی شش سال سوم مجله ی معلم امروز چاپ تبریز مقاله ی کوتاهی نوشته است. در آن جا به جای مهدی شریف زاده، مهدی شفیعی زاده یکی از مؤسسين انجمن «خیریه» ذکر شده است. از قیافه های برجسته ی تئاتر آذربایجان باقر حاجی زاده صنعتی، اکنون هفتاد ساله است و وضع مالی اش بسیار اسف انگیز می باشد. در سی سالگی برای تحصیل به تفریس رفت و در تئاتر آن جا زیر نظر رئیسور ابراهیم اصفهانی به کار پرداخت. پس از هشت سال به تبریز برگشت. در حدود سال ۱۳۱۵ شیخ صنعتان اثر منظوم حسین جاوید را با شرکت بازیگران تئاتر تبریز: احمدزاده- محمد علی رشدی، صمد صباچی، اسدی، شفیعی زاده، علی کنعانی به روی صحنه آورد.

نخستین تروپ های تناتری در آذربایجان

نخستین تناتر حرفه ای در آذربایجان جنوبی در سال ۱۹۰۹ میلادی ایجاد شد. در تبریز در سالن تابستانی باغ ملی به افتخار ستارخان و مبارزه ی مجاهدان مشروطه نمایشی داده شد.

در سال ۱۹۱۲ جوانان فرزانه ی تبریز نخستین تروپ تناتری را به نام «خیریه» تشکیل دادند. این تروپ اساساً نمایش های نویسندگان آذربایجان را اجرا می کرد. حاجی خان، مهدی شریف زاده، ابوالفضل مؤیدزاده، اسماعیل وکیلی و چند تن جزو هیئت «خیریه» بودند. ایشان به طور مرتب در تبریز برنامه اجرا می کردند. اما تروپ های تناتری صحنه ی دایمی نداشتند. ایشان از صحنه ی تناتر «سولی» (Soleil) و سالن تابستانی خیریه و مدرسه ی آرامیان استفاده می کردند.

در سال ۱۹۱۷ به رهبری و رژیسوری «شرقلی قلی زاده رضا» تروپ تازه ای تشکیل شد. آشنایان قلی زاده اعتراف می کنند که وی هنرمندی توانا و با استعداد بود. او خود کمدی می نوشت و اجرا می کرد. در سال ۱۹۱۹ تروپ دیگری در تبریز تشکیل شد. رهبر این تروپ «بیوک خان نخجوانسکی» بود. نوآوری های او در تناتر تبریز اهمیت زیادی دارد. به تناتر جان تازه ای دمید. هنرمندانی با استعداد تربیت کرد و روی کار آورد. یک سال بعد در تبریز جمعیت «اصلاح و ترقی» تشکیل شد که خود را وقف کارهای فرهنگی کرده بود و به نام همین جمعیت تروپ تناتری نوی شروع به فعالیت کرد. به زودی تروپ «بیوک خان نخجوانسکی» و تروپ «اصلاح و ترقی» دست به یکی شدند و بعد از پراکنده شدن جمعیت «اصلاح و ترقی» تروپ نخجوانسکی به کار خود ادامه داد و با قدرت ترین آکتورهای تبریز را دور خود جمع کرد. نخجوانسکی پیش از این در تناترهای حرفه ای باکو روی صحنه آمده بود و تجربه ی کافی اندوخته بود. نخجوانسکی می کوشید که نمایش های تروپ زیر رهبری خودش را تا حد نمایش های اصیل حرفه ای بالا بیاورد.

تروپ های تناتری این دوره بی این که تجربه ی کافی بیندوزند، پراکنده می شدند و از بین می رفتند. این امر چند علت داشت. از یک طرف فشار روحانیان، از طرف

دیگر نبودن محل دائمی نمایش موانع زیادی پیش می آورد. زن ها نمی توانستند روی صحنه بیایند و این خود مسأله ی سخت و حل نشدنی دیگری بود. معمولاً رل زن ها را در بازی مردها ایفا می کردند. گاهی هم دختران ارمنی روی صحنه می آمدند. اما زبان و تلفظ خاص آن ها سطح نمایش را پایین می آورد.

در این دوره که می شود اولین مرحله ی تئاتر آذربایجان جنوبی نامید، با وجود این که تروپ های تازه ای پشت سر هم تشکیل می شد، تئاتر چندان سر و سامانی نیافت. بازیکن ها اغلب فقط تمایل قلبی داشتند، حرفه ای نبودند. مرحله ی دوم رونق تئاتر تبریز از ۱۹۲۱ شروع می شود. در این دوره شماره ی مدارس جدید زیاد می شود، فرهنگ و تمدن تا حدی پیش می رود و همدوش با همه ی این ها تئاتر هم رونق پیدا می کند. کیفیت نمایش ها و دکور بهتر می شود. تغییر طرز فکر خلق نسبت به تئاتر هم خود کمک بزرگی به این مرد بود. در سال ۱۹۲۶ تئاتر «شیر و خورشید» بنا شد. این تئاتر گنجایش هشت صد نفر تماشاچی را دارد و دارای لژهای زیبا و اتاق های مخصوص لباس پوشیدن آکتورهاست. برنامه های این تئاتر عبارت بود از آثار میرزا فتحعلی آخوندوف، اوزه بیرحاجی بگوف، جلیل ممدقلی زاده، ح. جاوید.

یک سال پیش از ساختمان تئاتر شیر و خورشید سرخ تروپ «آئینه ی عبرت» تشکیل شده بود و با موفقیت بزرگی برنامه اجرا می کرد. خادمان بزرگ فرهنگ و تمدن آذربایجان از جمله «جبار باغچه بان» جعفر ادیب، هلال ناصری، علی عسگر ارژنگی از نزدیک کمک می کردند و صلاح کار تروپ را خوب می دیدند. روزهای جمعه برای کارگران به قیمت ارزانی نمایش می دادند. این نمایش ها خالی از اهمیت سیاسی هم نبود. هدف عمده ی تروپ عبارت از شناساندن دشمنان مردم و بیدار کردن او بود.

در سال ۱۹۴۴ در تبریز تروپ دیگری تشکیل شد. از طرف کمیته ی روابط ایران و شوروی هنرمندان با استعداد به تروپ دعوت شدند. بعدها همین تروپ به کار خود

نخستین تروپ های تناتری در آذربایجان

ادامه داد. هنرمندان برجسته ی آذربایجان شوروی هم در این تروپ شرکت داشتند. در سال ۱۹۴۶ فعالیت اکثر تروپ های تناتری تبریز متوقف شد.

منبع: انتشارات روزبهان سال ۱۳۴۲ مجموعه مقاله های صمد بهرنگی

بازنویس: یاشار آذری

آدرس انترنتی کتابخانه: <http://www.javaan.net/nashr.htm>

آدرس پستی: BM IWSN, London WC1N ۳XX, UK

ایمل: yasharazarri@yahoo.com

مسئول نشر کارگری سوسیالیستی: یاشار آذری

تاریخ بازنویسی: ۱۳۸۴